

Izvorni znanstveni rad
UDK 94(497.5) "1832" : 355.1
355.351 (497.5) "1832"
Primitljeno: 21. 4. 2008.

TERITORIJALNE SNAGE KAO REDARSTVO U DUBROVAČKOM I KOTORSKOM OKRUŽJU NAKON USPOSTAVE AUSTRIJSKE UPRAVE

TADO ORŠOLIĆ

SAŽETAK: Nakon uspostave austrijske uprave 1814. i u dubrovačkom i kotorskom okružju kao redarstvo se nastoje ustrojiti teritorijalne snage koje bi trebale održavati red, mir i sigurnost. One se u ova dva okružja konačno ustrojavaju tek 1832. i u svemu, osim u sudbenom pogledu, izjednačavaju s već postojećima u ostalim okružjima. U radu se obrađuje nekoliko temeljnih pitanja, poput pripreme kod uvođenja teritorijalnih snaga u dubrovačkom i kotorskom okružju, načina njihova ustroja i djelovanja, zatim neki aspekti nedjelotvornosti, kao što su samovolja časnika i pandura, te problemi službovanja. Unatoč uvođenju teritorijalnih snaga u ova dva okružja, čini se da, zbog nepostojanja tradicije, neobvezne te neplaćene i pogibeljne službe, ovaj oblik redarstva nikada nije zaživio u obliku kakav je bio u ostalim okružjima pokrajine.

Uvod

Inkorporiranje dubrovačkog i kotorskog okružja u sustav upravnog, sudskog i vojno-redarstvenog austrijskog državnog poretka, odnosno u sustav cjelovite pokrajine Dalmacije, teklo je postupno. U ovom slučaju, i primjena redarstvenog sustava u rečena dva okružja zaživjela je tek 1832. godine. Naime, redarstvo kakvo je postojalo u ostalom dijelu pokrajine, tj. dva okružja u zadarskom i splitskom, s nekim je manjim izmjenama naslijeđeno iz vremena mletačke i

Tado Oršolić, znanstveni suradnik Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru.
Adresa: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru, Obala kneza Trpimira 8, 23000
Zadar, e-mail: tado.orsolic1@zd.t-com.hr

prve austrijske uprave. Taj je sustav imao, osim redarstvenog, i obrambeni karakter unutar tradicionalno ustrojenih teritorijalnih snaga (*forza territoriale*). Odmah nakon uspostave austrijske uprave, teritorijalne snage su ponovno provizorno ustrojene 1814. i u redarstvenom će obliku djelovati sve do 1850. Nakon njihova raspuštanja, u Dalmaciji, odnosno Habsburškoj Monarhiji, ustrojava se žandarmerija. U radu se, osim o ustroju i uvođenju teritorijalnih snaga u ova dva okružja, nastoje dati odgovori na nekoliko različitih pitanja. Zašto teritorijalne snage nisu ustrojene odmah po uspostavi austrijske uprave u dubrovačkom i kotorskom okružju? Zbog čega je njihova primjena došla tako kasno i zašto nisu zaživjele u punom obliku kao u ostalom dijelu Dalmacije? Kada i kako su zapravo bile ustrojene?

Općenito o teritorijalnim snagama, redarstvena uloga i djelovanje

Osnovna svrha djelovanja i postojanosti teritorijalnih snaga ogledala se u očuvanju reda, mira i sigurnosti u pokrajini. Odmah po uspostavi austrijske uprave 1814. ponovno se provizorno ustrojavaju. Prema njihovu provizornom Pravilniku, teritorijalne i otočne snage brojile su tek 611 pripadnika. Dijelile su se u četiri okružja-pukovnije (zadarsko, šibensko, splitsko, makarsko), u koja je raspoređen po jedan pukovnik, zatim 24 serdara, sedam zamjenika serdara i 576 pandura. Za svaku serdariju raspoređeno je po 24 pandura.¹ Kasnije se broj pandura, časnika i dočasnika znatno povećao, pa je 1835. u četiri okružja (zadarsko, splitsko, dubrovačko i kotorsko) službovalo ukupno 1.295 pripadnika teritorijalnih snaga.² Takvo stanje je ostalo do njihova raspuštanja. Plaće su zadržali, kao i za prethodne austrijske uprave, samo časnici, dakle, pukovnici, serdari i zamjenici serdara. U nekim obrambenim i izvanrednim situacijama, kao za napada ili prijetnje napada neprijatelja na pokrajinu ili pojave kuge, svaka serdarija je trebala dati 140 ljudi. Također, vraćeno je pravo, ukinuto za francuske uprave, pukovnicima i serdarima da rješavaju kaznene predmete u visini do pet fiorina.³

¹ Hofkriegsrath (dalje: HKR), 1814., G 2-22/6, (*Organizzazione della Forza Militare-Territoriale, e Insulare in Dalmazia*), Kriegsarchiv, Österreichisches Staatsarchiv.

² Presidijalni spisi Namjesništva (dalje: PSN), 1835., sv. 171, kat. II/9-1, *Forza territoriale*, f.165-166 (Državni arhiv Zadar, dalje DAZd).

³ PSN, br. 569.

Teritorijalne snage kao obrambeno-redarstvene snage utemeljene su radi izvršenja zakona i održavanja reda. Određeni broj pandura trebao je omogućiti izvršenja naredbi Vlade, odnosno dotičnih zapovjednika: pukovnika, serdara, doserdara i harambaša. Trećim člankom Pravilnika konkretno se definira i zadaća ostalih stanovnika pokrajine, obveznih prema službi u teritorijalnim snagama. U tom članku određuje se sljedeće: neovisno o aktivnom broju pandura, svi vojno sposobni muški stanovnici pokrajine bilo na kopnu ili na otocima moraju se javiti na dužnost u izvanrednim situacijama, u obrani pokrajine u slučaju neprijateljske agresije i zaraznih epidemija.⁴ Ali ustanova ovih snaga i služba spomenutih pandura ne isključuje i ne umanjuje postojanje ovlasti uobičajenih seoskih straža (*ronde Villiche*) i policije unutar općina.⁵ Osim obrambenih i pandurskih funkcija, teritorijalne snage su po svojoj kompetenciji imale udjela: u policijskim poslovima, u različitim granama političke uprave, u financijskim poslovima kod prikupljanja raznih poreza (daća) i pljenidbe, u sudskim poslovima te raznim općim i službenim dužnostima. Ukratko rečeno, njihov opseg djelovanja obuhvaćao je "gotovo sve grane službi".⁶ To bi konkretno, prema članku 22. Pravilnika, značilo da su pripadnici teritorijalnih snaga imali sljedeće zadatke: dužnost pukovnika, serdara i doserdara sastojala se u nadgledanju i raspoređivanju harambaša i pandura, kao i njihovi zadaci glede patroliranja i nadgledanja cesta; praćenje i uhićenje zločinaca, lopova i devastatora sela i šuma te izručivanje sudovima osoba uhićenih u nedjelu; smirivanje javnih nemira, sudjelovanje u pomaganju vlastima kod ubiranja poreza; izvještavanje mjerodavnih sudskih vlasti u slučaju iznenadne smrti, požara, pronalaženja skrivenih mrtvih trupala ili nepoznatih osoba; uhićenje dezertera, privođenje optuženika na sud kako u građanskim tako i u kaznenim slučajevima; izvršavanje administrativnih, političkih i vojnih odredbi i naredbi nadležnih vojnih i civilnih organa i u

⁴ *Raccolta delle leggi ed ordinanze dell'anno 1821 per la Dalmazia, Regolamento organico provvisorio della forza militare territoriale e insulare in Dalmazia*, Zadar, 1834: 400 (dalje: *Raccolta delle leggi 1821*).

⁵ *PSN*, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, Statističko-političke i administrativne bilješke o sadašnjem stanju u Dalmaciji - Putni izvještaj dvorskog savjetnika Fölscha 1827. U izvješću se pod točkom 13. govori na 15 listova o teritorijalnim snagama u Dalmaciji. Poseban je naglasak stavljen na potrebu ustroja teritorijalnih snaga u dubrovačkom i kotorskom okružju. O istom izvješću vidi: Jakov Kupek, »Gospodarske i kulturne prilike krajem trećeg decenija XIX. stoljeća.« *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 20 (1973): 227-250. Ovdje je autor tek ukratko opisao cjelokupno izvješće.

⁶ *PSN*, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, Statističko-političke i administrativne bilješke.

slučajevima naknadno propisanih od strane nabrojanih tijela.⁷ Pri tom treba naglasiti da se njihov ovdje izrečen široki spektar djelovanja nije odnosio na redarstvenu ingerenciju unutar gradova (okružnih i kotarskih središta).

Glede zadnje spomenutog, moramo posebno naglasiti činjenicu da one nisu imale redarstvene ili bilo koje druge nadležnosti ili ovlasti u glavnim gradovima okružja, a često i u kotarskim središtima. Te snage su prije svega imale osnovnu djelatnost provođenja i izvršenja zakona i raznih drugih zakonom predviđenih ovlasti, ponajviše na svom kopnenom ruralnom, a ponegdje i otočnom dijelu pokrajine, ali ne i u gradovima. U gradovima su taj posao obavljali komunalno redarstvo, komunalna policija, tajna policija i vojska. Još od vremena mletačke uprave, teritorijalne snage nisu imale nadležnosti u gradovima. Za vrijeme mletačke uprave gradske su komune unutar svojih zidina obično imale određene kontingente vojske; sama njihova prisutnost značila je određeni red i sigurnost. Osim toga, po potrebi su postojale i određene vojne patrole i komunalna policija, koje su obavljale potrebne redarstvene poslove. Takav način održavanja reda i mira u gradovima nastavio se i kasnije za austrijske uprave. U vrijeme prve polovice 19. st. gradovi su još uvijek utvrđeni i zatvoreni, a na njihovim vratima postojale su straže mimo kojih se nije moglo s oružjem ući. Svim žiteljima pokrajine bilo je zabranjeno unositi oružje u grad, a ako su ga i posjedovali, morali su ga ostaviti straži na gradskim vratima. Samo su pripadnici teritorijalnih snaga smjeli unijeti oružje u grad.⁸

Vojska i redarstvene obveze

Zbog pojačane potrebe u održavanju redarstvenog stanja i u ruralnim dijelovima pokrajine, kao npr. u sprečavanju hajdučije, razbojstava, krađa, krijumčarenja i drugih nereda, pokrajinske vlasti, odnosno glavno vojno zapovjedništvo u Zadru, u više je navrata nižim vojnim zapovjedništvima upućivalo posebne instrukcije i naredbe o načinu pružanja potrebne pomoći i djelovanju kod takvih poslova. Iako je postojalo više raznih redarstvenih formacija teritorijalnih snaga, poput pandurskih odreda, seoskih straža i poljskog redarstva, koje su trebale u potpunosti kontrolirati red, mir i općenito javni poredak, ipak je zbog raznih učestalih prekršaja zakona bila potrebna i konkretna vojna pomoć.

⁷ *Raccolta delle leggi 1821*: 403.

⁸ Bernard Stulli, »Grada o stanju u Dalmaciji 1818. god.«, u: Bernard Stulli, *Iz prošlosti Dalmacije*. Split: Književni krug, 1992: 482.

Redovna vojska je tako, na temelju posebnih odredbi, u svom širokom spektru redarstvenih obveza bila dijelom određena i za održavanje javnoga reda, mira i sigurnosti i općenito, za sprečavanje svega što bi moglo prouzročiti štetu pokrajini i njezinu stanovništvu. Konkretno se to odnosilo na: a) općenito održavanje javnog reda, mira i sigurnosti, kao i u prigodama drugih posebnih okupljanja (sajmovi, “fiere”, “fešte” i sl.), te sprečavanje bilo kakve vrste zločina, teških ili lakih policijskih prekršaja; b) vršenje potjere za zločincima i sudjelovanje u uhićenjima dezertera i zločinaca svake vrste, te onih koji su zatečeni na djelu ili su u pripremi za izvršenje zločina, a koje su pokazali očevici, kao i onih koji su zatečeni u tučnjavi i remećenju javnoga reda i mira; c) nadziranje seoskih krčmi (paziti na to da se zatvore nakon znaka za odlazak u vojarnu) i održavanje javne sigurnosti na cestama, zatim nadziranje i sprečavanje šteta na plodnim poljima i na privatnoj ili državnoj imovini; d) kontroliranje i zaustavljanje skitnica i sumnjivih stranaca; e) pratnju uhićenika i izvanredno službenih i privatnih osoba, i pružanje potrebne pomoći kod ubiranja poreza ili naplaćivanja zaostalih državnih potraživanja.⁹

Sve navedene dužnosti, osim onih pod e), vojni su odredi trebali izvršavati bez prethodnog iščekivanja optužbe civilnih vlasti, osim u slučajevima kada su to mogli obaviti općinski službenici, policija ili pripadnici teritorijalnih snaga. Inače, civilne su vlasti mogle tražiti pomoć vojnih odreda samo kada im neka druga sredstva, tj. redarstvene snage nisu bile dostupne. U tim slučajevima vojska je morala bezrezervno, uvijek i neodgodivo pružiti pomoć zatraženu od okružnih ureda ili političkih pretura, kao i od drugih civilnih vlasti.¹⁰

Vojni su odredi inače trebali s vremena na vrijeme vršiti ophodnje po ruralnom terenu obilazeći sela, naselja ili granična područja. Ophodnje su vršili samostalno ili najčešće zajedno s teritorijalnim snagama, koje su im pomagale savjetima jer su bolje poznavale teren i bile bolje upoznate s lokalnim prilikama, običajima i osobinama ljudi dotičnoga kraja. U gradovima pak, na traženje civilnih vlasti, noću su, zajedno s policijskim službenicima, obično patrolirala dva vojnika i jedan razvodnik, koji su ovima pridodani iz glavne straže.¹¹ Kod ophodnje vojnih odreda u ruralnim dijelovima obično su određena

⁹ *Raccolta delle leggi ed ordinanze del Anno 1837 per la Dalmazia*, Zadar, 1838., br. 16737-5267, *Istruzioni di servizio per gli appostamenti militari della Dalmazia*: 288-291; Spisi registrature Namjesništva (dalje: SRN), *Instruction*, 1830., sv. 319, f. 2-3 (DAZd).

¹⁰ SRN, f. 4.

¹¹ SRN, f 7; *Raccolta delle leggi 1837., Istruzioni di servizio per gli appostamenti militari della Dalmazia*: 292.

tri vojnika, od kojih jedan razvodnik ili desetnik, kojima su u pravilu dodijeljena najmanje dva pandura ili seoska stražara.¹²

Dakle, unatoč tome što u dubrovačkom i kotorskom okružju nisu pravodobno ustrojene teritorijalne snage, koje nisu zaživjele u istom obliku kao u ostaloj pokrajini ni nakon njihova stalnog ustroja 1832., ipak je tamo (koliko je bilo moguće) uz vojne snage održavan red, mir i sigurnost. To je sasvim jasno iz gore rečenog, o čemu svjedoče postojeći vojni pravilnici i instrukcije, propisani u svrhu redarstvenih obveza redovne vojske. Osim toga, vrlo dobro ustrojeni vojni sanitarni kordoni u rečena dva okružja trebali su biti jamac graničnoj kontroli u slučajevima ne samo raznih prenosivih bolesti, nego i zaustavljanja drugih kriminalnih radnji, ponajviše krijumčarenja.

O teritorijalnim snagama u dubrovačkom i kotorskom okružju prije njihova konačnog ustroja 1832.

Po uspostavi austrijske uprave, dubrovačko i kotorsko okružje imali su političku i upravnu posebnost u odnosu na ostali dio Dalmacije i postupno su uključivani u jedinstven upravni, vojni, redarstveni, politički i carinski sustav pokrajine.¹³ Premda ne i praktično, redarstveni sustav teritorijalnih snaga o kojemu je ovdje riječ ipak je odmah nakon uspostave vlasti teoretski djelomično primijenjen i u rečena dva okružja. Teoretski u smislu da su postavljeni tzv. *soprintendenti territoriali* s vrlo malim brojem naoružanih težaka koji su aktivno službovali. Međutim, nisu postojale ustrojene pukovnije, serdarije i pandurski odredi i zbog toga ovaj oblik redarstva nije bio istovjetan s teritorijalnim snagama u ostalom dijelu pokrajine. Prije primjene i uvođenja jednakog sustava i ustroja teritorijalnih snaga i u ova dva okružja više puta se upozoravalo na taj problem. O tom se problemu, negdje manje negdje više, govori u nekoliko onodobnih službenih izvješća. Ovom će se prilikom spomenuti tri, i to iz 1818., 1823. 1827., te će se po redu analizirati.

¹² SRN, f 7; *Raccolta delle leggi 1837., Istruzioni di servizio per gli appostamenti militari della Dalmazia*: 292.

¹³ O tome opširnije vidi u: Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 1999.

U izvješću iz 1818., između ostalog, u paragrafu pet govori se o stanju i prilikama teritorijalnih snaga.¹⁴ Ovdje se općenito govori o ustroju, brojčanom stanju, djelotvornosti i njihovim drugim elementima funkcionalnosti. Na samom kraju petog paragrafa ukratko se govori o tome kako bi vlada trebala iznaći prijedlog po kojemu bi se sustavno riješio problem redarstvenog stanja u dubrovačkom i kotorskom okružju. To se moralo čim prije primijeniti s obzirom na neobuzdani nacionalni karakter (*Wildheit National-Characters*) i osobito pogibeljnu granicu u kotorskom okružju.¹⁵ U ova dva okružja postavljena su samo tri teritorijalna soprintendanta s mjesečnom plaćom od 20 fiorina, koje su opsluživali *terrieri* tj. naoružani težaci. Međutim, oni su vrlo loše i neredovito službovali zato što su bili oslobođeni javne obveze službovanja za pandursku službu. I onaj mali broj koji je službovao, nije revno obavljao svoje zadatke, tako da od njih nije bilo prevelike koristi.¹⁶

U Waidmannsdorfovom izvješću iz 1823., u šestom odjeljku naslovljenu unutarnja sigurnost i policija, u nekoliko se riječi tek spominju problemi redarstva.¹⁷ U kontekstu upravitelja seoskih straža spominju se privremeno postavljeni doserdari (*vice-serdari*). Problem mnogih neriješenih sudskih slučajeva, uhićenja prekršitelja, osuđenika i raznih zločinaca dovodi se u vezu s nedjelotvornošću redarstva. A doserdari bez regularnih pandura nisu ni mogli pravodobno djelovati, jer pripadnici seoskih straža (*Ronde Villiche*) nisu bili revni za redarstvenu službu, navodi se u izvješću.¹⁸ U drugom slučaju Waidmannsdorf spominje pandure u pratnji pošte. Oni su poštu za Pelješac, Korčulu i Lastovo pratili od Stona do sjedišta preture u Orebiću.¹⁹ Iako ih

¹⁴ Prijepis originala izvješća na njemačkom jeziku u cijelosti je objavio B. Stulli, »Građa o stanju u Dalmaciji 1818. god.«: 474-531. Original je dostupan u Državnom arhivu u Zadru: Knjižnica, sg. RKP (rukopis) 36, *Beiträge zur Uebersicht des politisch-statistischen Zustandes der Provinz Dalmazien*. Izvješće je po svojoj prilici sastavio Antun Schmid, tadašnji okružni poglavar zadarskog okružja i direktor policijske direkcije. Ono je inače, kako misli Bernard Stulli, sastavljeno zbog dolaska Franje I. u Dalmaciju 1818. Tom prilikom je trebalo caru i carskoj deputaciji predočiti opće stanje u Dalmaciji, pa se ovaj rukopis smatra konceptom čistopisa koji je predan caru.

¹⁵ B. Stulli, »Građa o stanju u Dalmaciji 1818. god.«: 483.

¹⁶ B. Stulli, »Građa o stanju u Dalmaciji 1818. god.«: 483.

¹⁷ Sastavljač izvješća je Friedrich Waidmannsdorf, tadašnji okružni poglavar dubrovačkog okružja. Izvješće naslova *Rapporto Generale di perlustrazioni del Circolo di Ragusa* (216-241) u originalu je objavljeno u: Stjepan Čosić, »Waidmannsdorfov izvještaj o dubrovačkom okrugu iz 1823.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 37 (2000): 201-241. Stjepan Čosić je u svome radu ukratko analizirao cijeli izvještaj, koji je sastavljen iz šesnaest odjeljaka.

¹⁸ S. Čosić, »Waidmannsdorfov izvještaj o dubrovačkom okrugu iz 1823.«: 225-226.

¹⁹ S. Čosić, »Waidmannsdorfov izvještaj o dubrovačkom okrugu iz 1823.«: 213.

Waidmannsdorf naziva pandurima, oni to zapravo nisu u klasičnom obliku, poput onih u splitskom i zadarskom okružju. To su samo naoružani poslužitelji u privremenoj službi doserdara ili preture. Na kraju izvješća Waidmannsdorf između ostalog predlaže da se u svakoj preturi rasporedi po jedan doserdar.²⁰

U izvješću iz 1827. dvorski vijećnik Joseph von Fölsch pod točkom trinaest opširnije govori o postojećim prilikama, ustroju i djelovanju teritorijalnih snaga, te o problemu tj. potrebi njihova ustroja u dubrovačkom i kotorskom okružju. Fölsch je u svom izvješću ozbiljno upozorio na nemogućnost održavanja primjerenog redarstvenog stanja u ova dva okružja zbog nepostojanja ustrojenih teritorijalnih snaga u onom obliku kao u druga dva okružja u pokrajini.²¹ Ovdje je neophodno ustrojiti teritorijalne snage, osobito u ovom zadnjem (kotorskom), kaže Fölsch.²² U ova dva okružja nisu ustrojena pukovnijska okružja ni postavljeni serdari i doserdari. Ovdje su kao teritorijalni časnici, za razliku od ostalog dijela pokrajine, postavljeni teritorijalni nadzornici ili tzv. *soprintendenti territoriali*), i to samo u Slanom, Cavtatu, Herceg Novom i Budvi.²³ Za regularno obavljanje i izvršenje svih potrebnih zadaća okružja su imala na raspolaganju veoma mali broj pandura, tj. naoružanih težaka (njem. *Landleute*). Soprintendenti su službovali za skromna mjesečna primanja u visini od dvadeset fiorina, što je u to vrijeme bila mjesečna plaća zamjenika serdara.²⁴

Fölsch, isto kao i Schmid, naglašava problem da ne postoji javna obveza (tlaka) koja obvezuje na pandursku službu kao u drugim okružjima pokrajine. Osim toga, uz ovakvu pogibeljnu službu, koja je uz to još i neplaćena, rijetko tko se dobrovoljno prijavljivao.²⁵ Na kraju izlaganja o teritorijalnim snagama sugerira njihovo zadržavanje i reorganizaciju te između ostalog predlaže sljedeće dopune: a) da se za dubrovačko i kotorsko okružje moraju primijeniti jednake odredbe i homogenizirati ih s ostalom Dalmacijom, i b) postaviti jednog pukovnika s četiri serdara i dva doserdara; pukovnijsko bi središte zbog zemljopisnog položaja bilo u Herceg Novom, serdare je predložio da se postave u Ston, Cavtat, Kotor i Budvu, a doserdare u Slano i Risan.²⁶

²⁰ S. Ćosić, »Waidmannsdorfov izvještaj o dubrovačkom okrugu iz 1823.«: 240.

²¹ *PSN*, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, Statističko-političke i administrativne bilješke.

²² *PSN*, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, čl. 13.

²³ *PSN*, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, čl. 13.

²⁴ *PSN*, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, čl. 13.

²⁵ *PSN*, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, čl. 13.

²⁶ *PSN*, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, čl. 13.

Djelovanje teritorijalnih snaga imalo je veliku ulogu u obavljanju redarstvenih zadaća, bez kojih bi i onako loše stanje u pitanju raznih zlodjela i kriminalnih radnji, osobito u kopnenom dijelu pokrajine, bilo još i gore. Revnost u obavljanju njihove zadaće nije bila za svaku pohvalu, jer je u redovima pripadnika teritorijalnih snaga bilo očitih samovoljnih postupaka i korupcije. Osim toga, njihovo brojčano stanje nije moglo zadovoljiti potrebe redarstva za osiguravanje reda i mira, te općenito, za provođenje potrebnog državnog poretka. Nešto se moralo mijenjati, ili raspustiti teritorijalne snage i umjesto njih ustrojiti neko drugo redarstvo ili izvršiti svojevrsan preustroj u smislu poboljšanja njihova stanja. Uslijedilo je ovo drugo: krenulo se na poboljšanje ustroja, ali u ograničenim okvirima. Na prvome mjestu nastojalo se konkretno primijeniti pravilnik i disciplinske mjere prema svim časnicima, dočasnici- cima i pandurima, sustav teritorijalnih snaga primijeniti u svim okružjima pokrajine i istovremeno s preustrojem znatno povećati brojčano stanje služ- bujućih osoba. U tom kontekstu poboljšanja morala je uslijediti njihova pri- mjena i u ona dva okružja u kojima do sada nije bilo takvog djelovanja te- ritorijalnih snaga.

Reorganizacija i ustroj 1832.

Zbog loše redarstvene situacije, velikog broja zlodjela, na sugestiju dvorskog vijećnika Fölscha 1832. se vrši djelomični preustroj teritorijalnih snaga. Os- novna namjena preustroja, uz uvođenje dodatne discipline i brojčanog pove- ćanja kadra, trebala je biti homogeniziranje sustava ustroja teritorijalnih snaga u cijeloj pokrajini, uključujući dubrovačko i kotorsko okružje. Slično je učinjeno za francuske uprave, kada su postojeće teritorijalne snage u tadašnjoj pokra- jini Dalmaciji preustrojene i teritorijalno objedinjene u jedinstven pandurski korpus.

Svojevrsna reorganizacija i reguliranje ustroja teritorijalnih snaga u du- brovačkom i kotorskom okružju posebno se spominje u izvješću koje je Vlada za Dalmaciju poslala Dvorskom ratnom vijeću u veljači 1832.²⁷ Glavne odred- be kod reorganizacije odnosile su se na izjednačavanje dužnosti, nadležnosti i obveza teritorijalnih časnika, soprintendanta, vicesoprintendanta i haram- baša kao njihovih pomoćnika, s onima koje su već pripadale časnicima teri- torijalnih snaga, tj. serdarima, doserdarima i harambašama u ostaloj Dalmaciji.

²⁷ HKR, 1832., G 2/9. (br. 234).

Određeno je da soprintendenti koji budu smješteni u okružnim središtima Dubrovnika i Kotora ubuduće obavljaju dužnost i nadležnost pukovnika teritorijalnih snaga.²⁸ Prema novoj podjeli, koja je uslijedila 1832., cijela pokrajina Dalmacija dobila je, u vojno-obrambenom i pandurskom pogledu, još dva okružja. Dubrovačko je činilo jednu (petu), a kotorsko okružje drugu (šestu) pukovniju. Sjedište pete teritorijalne pukovnije bilo je u Dubrovniku. Pukovnija se potom dijelila na tri serdarije (soprintendancije) na čelu sa vicesoprintendantima tj. serdarima sa sjedištima u Cavtatu, Korčuli i Slanom. Sjedište šeste pukovnije nalazilo se u Kotoru. Pukovnija se dijelila na četiri serdarije, sa sjedištem serdarija u Herceg Novom, Budvi, Risnu i Župi.²⁹ Nekoliko godina kasnije (1842.) došlo je do manjih korekcija u raspodjeli sjedišta serdarija u ove dvije pukovnije. Sjedište serdarije za dubrovačko okružje bili su Korčula, Gruda, Slano i Pelješac, a za kotorsko Budva, Herceg Novi, Risan, Župa i Krivošije (Prilog 1).³⁰

Tablica 1. Pripadnici teritorijalnih snaga 1835. godine

Pripadnici teritorijalnih snaga	Okružje				Ukupno
	I. zadarsko	II. splitsko	III. dubrovačko	IV. kotorsko	
pukovnici	2	2	0	0	4
serdari	11	14	0	0	25
soprintendenti	0	0	1	3	4
doserdari (vice-serdari)	14	5	0	0	19
vice-soprintendenti	0	0	3	2	5
harambaše	18	18	9	5	50
podharambaše (vice-harambaše)	14	8	6	3	31
djelatni panduri	317	356	108	96	877
pomoćni panduri	78	90	12	12	192
<i>Ukupno</i>	454	493	139	121	1.207

²⁸ *Raccolta delle leggi 1821, Regolamento della forza territoriale 1832: 2.*

²⁹ *Raccolta delle leggi 1821, Regolamento della forza territoriale 1832: 2.*

³⁰ *Shematismo della Dalmazia per l'anno 1842., Zadar 1842., 121-122; Manuale provinciale della Dalmazia pell' Anno 1848., Zadar 1848: 121-122.*

Preustrojem teritorijalnih snaga znatno se povećalo njihovo brojčano stanje. Od sada je u dubrovačkoj i kotorskoj pukovnici raspoređen određeni broj pričuvnih i djelatnih pandura. Novo stanje je utvrđeno 1832. odnosno 1835. i takvo će ostati sve do njihova raspuštanja i uvođenja žandarmerije 1850. godine. Teritorijalne snage u četiri dalmatinska okružja brojile su: časnika 57, dočasnika 81, djelatnih pandura 877 i pomoćnih pandura 192, sve skupa 1.207 ljudi (tablica 1).³¹

O uskraćivanju sudovanja pukovnika i serdara u dubrovačkom i kotorskom okružju

Premda su u pravilniku o teritorijalnim snagama iz 1832. ovlasti i nadležnosti časnika teritorijalnih snaga iz dubrovačkog i kotorskog okružja izjednačene s onima iz zadarskog i splitskog okružja, ipak im je uskraćena mogućnost sudovanja. U dubrovačkom, a osobito u kotorskom okružju, gdje su se događali brojni zločini raznih vrsta, itekako se nametala potreba za brzim rješavanjem manjih nagodbenih sporova. Inače su pukovnici i serdari u zadarskom i splitskom okružju, na temelju pravilnika o teritorijalnim snagama iz 1814. i uredbe iz 1819., imali pravo rješavanja sporova među težacima u visini od pet, a kasnije do deset fiorina. Međutim, takav oblik sudovanja u kotorskom i dubrovačkom okružju nikada nije primijenjen. To se izriječno spominje na kraju odredbe od 2. siječnja 1832. godine. Posebno je naglašeno da soprintendanti dubrovačkog i kotorskog okružja nemaju pravo sudovanja u sporu između težaka na selu za naknadu poljske štete i u drugim predmetima vjerovničke naravi.³² Bilo je prijedloga da se i u ova dva okružja uvede ograničeno pravo sudovanja. Konkretno, kotorski okružni poglavar zalagao se za uvođenje takve vrste sudovanja zbog čestih svađa stanovnika. S druge strane, dubrovački okružni poglavar, barun Ferdinand Shaller, držao je da takav oblik sudovanja nije potrebno uvoditi u ova okružja.³³ Što je utjecalo na odluku da se u ta dva okružja ne uvodi takav način rješavanja manjih sporova? Možda je tu presudio stav baruna Schallera ili naprosto takav način sudovanja, iz tradicionalnih ili nekih drugih razloga nije bio primjenjiv u tim okružjima, a možda je i uvođenje pomirbenih sudova pri kotarskim sudovima (*preturama*)

³¹ PSN, 1835., sv. 171, kat. II/9-1, *Forza territoriale*, f. 165-166.

³² HKR, 1832., 2/9, br. 783/316.

³³ PSN, god. 1835., sv. 171, kat. II/9, *Forza territoriale*, f. 240.

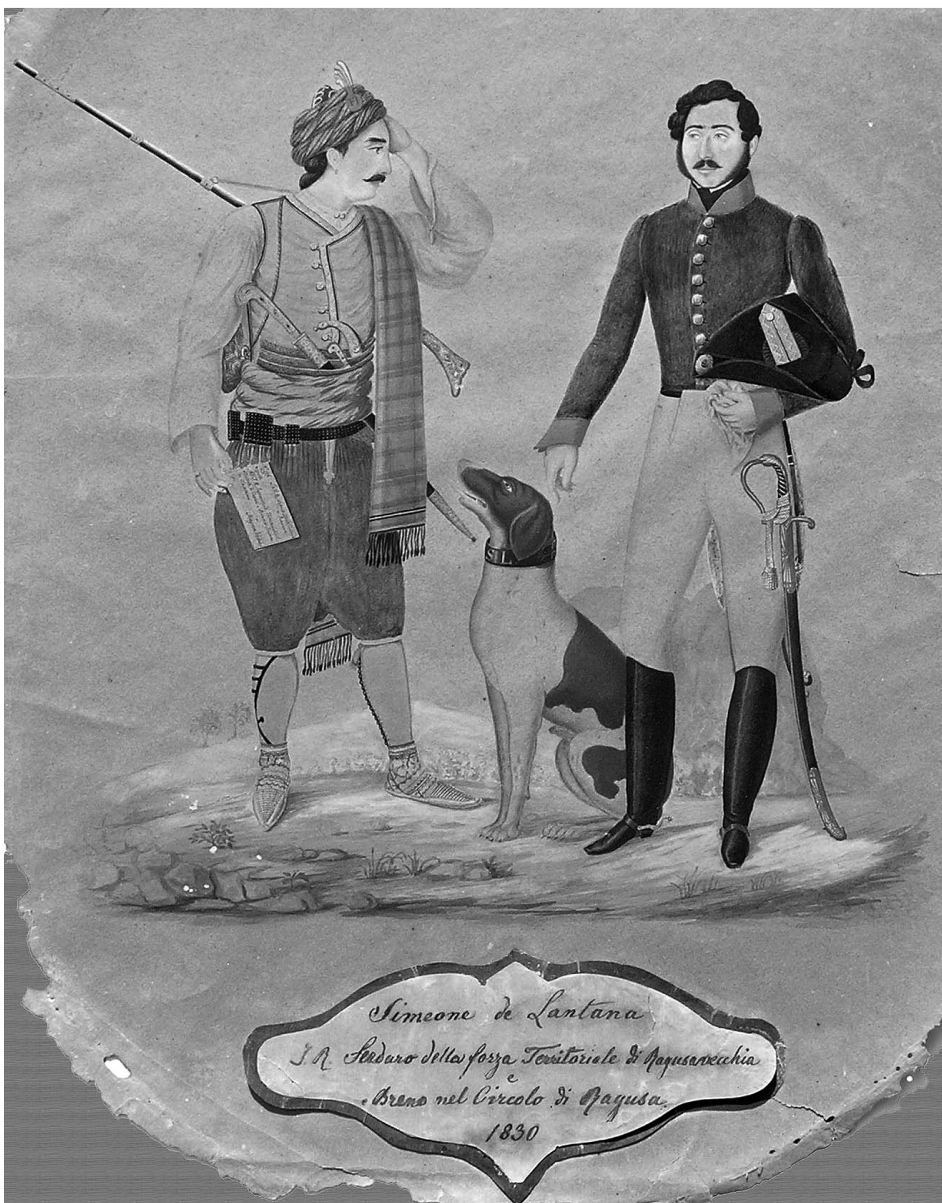
naprosto bilo dovoljno. O tome govori i tadašnji predsjednik Prizivnog suda u Zadru, koji kaže da su uvedeni pomirbeni sudovi pri kotarskim sudovima, pa su se stranke u većini slučajeva obraćale tim redovnim sudovima, a ne pukovnicima ili serdarima.³⁴ Međutim, ako već nije postojala potreba za rješavanjem manjih sudskih sporova u ingerenciji serdara i pukovnika, zašto su im onda i nakon ukidanja teritorijalnih snaga ostavljene spomenute sudske nadležnosti. Naime, tek 1873., četiri desetljeća nakon izjave predsjednika Prizivnog suda, njima su oduzete i konačno ukinute spomenute sudske ovlasti. Tada se konačno i u potpunosti u praksi ukida sudbenost serdara i pukovnika, a svi se postupci prebacuju na kotarske sudove.³⁵

Problem službovanja i nedostatnost pandura

S obzirom na izlaganje pogibelji u obavljanju dužnosti, ophodnji i hvatanju razbojnika, pandurski je posao u nekim slučajevima krajnje rizičan. Zato su bila i česta napuštanja ove teške i nerijetko pogibeljne pandurske službe. Ali se svakako jedan od razloga nemotiviranosti nalazio i u nepostojanju stalne mjesečne plaće. U tom kontekstu možemo razabrati tri osnovna razloga zašto teritorijalne snage nisu doživjele svoju istinsku primjenu u dubrovačkom i kotarskom okružju. Prvi segment, koji je općenito utjecao na neprimijenjenost teritorijalnih snaga, nalazio se u nepostojanju tradicije ovakvog oblika vojno-redarstvene ustanove. Za razliku od ostale Dalmacije, gdje su teritorijalne snage ustrojene još polovinom 16. stoljeća i čija se tradicija zadržala i za druge austrijske uprave, u dubrovačkom i kotarskom okružju nema ovako ustrojenih redarstvenih ili vojnih snaga. Drugi razloga bio je taj, kao što je ranije navedeno, što javna obveza (tlaka) nije nametala nikakav oblik obvezne službe u teritorijalnim snagama, pa je zato dragovoljni odziv izostao. Osim toga pogibeljna služba, naročito u kotarskom okružju gdje su razna razbojstva (posebno na pograničnom dijelu) bila stalna pojava, nije bila nimalo preporučljiva. Treći razlog se nalazio u neplaćenju pandurskoj službi. Pandur nije imao stalnu mjesečnu plaću, nego je razne novčane premije ostvarivao kroz druge oblike redarstvene usluge, kao npr. pratnja zarobljenika, državnog novca, karavane, uhićenje zločinaca za kojima je raspisana tjeratica i slično. Prihodi u obliku novčanih premija nisu bili veliki, pa su panduri i harambaše

³⁴ PSN, god. 1835., sv. 171, kat. II/9, *Forza territoriale*, f. 240.

³⁵ Vjekoslav Maštrović, *Razvoj sudstva u Dalmaciji u XIX. st.* Zagreb: JAZU, 1959: 69.

Slika 1. Simeone de Lantana, serdar teritorijalnih snaga u Gružu u dubrovačkom okružju 1830. godine (Narodni muzej u Zadru). Na pismu koje nosi pandur piše: La C. R. Soprat. Territ. Centrale a Ragusa, Urgante All' I. R. Soprintend. Territ. del Distreto di Canali e Breno Simeone de Lantana a Ragusavechia. Pandur je u konavoskoj nošnji, a na kapi ima oznaku FI tj. Franjo I.

pribjegavali zlouporabi položaja, raznim oblicima materijalne i novčane iznude od težaka.

Dvorski vijećnik Fölsch kaže da su se mnogi časnici teritorijalnih snaga žalili na to da ne mogu privoljeti pandure na vršenje besplatne službe, a još manje pridobiti nove bez uporabe sile.³⁶ Premda su ove žalbe možda i pretjerane, što govori i sam Fölsch, ipak je u još nekim okružjima bilo nezadovoljstva u pandurskim odjelima. Zato i on predlaže da se, radi boljeg obavljanja zadaća, povećaju plaće časnicima, daje stalna plaća harambašama i pandurima raspoređenima kod serdara i pukovnika. Teritorijalne snage treba, uz djelomični preustroj, zadržati jer one odgovaraju ovome podneblju, naravi stanovništva, običajima i prošlosti ovoga naroda. Narod ih poštuje i navikao je na njih, kaže Fölsch.³⁷

Samo je u navedena dva okružja, dubrovačkom, a posebno kotorskom, bilo problema glede nedovoljnog broja pandura. Pitanje je, međutim, koliko su stvarno objektivne informacije koje su postojeći časnici prenosili ovom dvorskom vijećniku. Nisu li i oni sami priželjkivali povećanje svojih plaća, jer upravo im je to bila prilika za traženje povišice. S druge strane, osobito u kotorskom okružju, obavljati pandursku dužnost bilo je zaista nezahvalno i krajnje opasno. U tom okružju, u kojemu ni odredi aktivne vojske nisu mogli potpuno uspostaviti redarstvenu i sigurnosnu kontrolu, teško da su slabo organizirane teritorijalne snage mogle značajnije pridonijeti sprečavanju zlodjela i uhićenju zločinaca. Tim više što se domaći ljudi nisu ni previše izlagali pogibelji niti su se htjeli zamjerati svojim sumještanima. U drugim okružjima u pokrajini ipak nije bilo ovakvih ni sličnih problema oko potrebnog broja mladića koji su novačeni u pandursku službu, dapače ondje su s nadom iščekivali poziv.

Neprijemeno ponašanje, samovolja časnika i pandura u dubrovačkom okružju

Od 1832. u dubrovačkom i kotorskom okružju uvodi se isti sustav ustroja i ovlasti pripadnika teritorijalnih snaga kao i u ostalim dalmatinskim okružjima, osim u sudbenom pogledu. Time se pokušalo zaustaviti rastući broj raznih neriješenih zločina, zatim spriječiti krijumčarenje i druge nezakonite radnje,

³⁶ PSN, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, Statističko-političke i administrativne bilješke.

³⁷ PSN, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, Statističko-političke i administrativne bilješke.

jednom riječju, pokušalo se uvesti red u ovu izrazito nemirnu pokrajinu. Kotorsko okružje bilo je definitivno najozloglašnije u odnosu na ostala tri, a takvim je ostalo sve do kraja austrijske, odnosno austro-ugarske uprave. U ovom slučaju nije postignut potreban učinak, koji se očekivao uslijed djelomičnog preustroja postojećih teritorijalnih snaga. Iako je u dubrovačkom, za razliku od kotorskog, ali i u odnosu na ostala dva okružja, bilo najmanje slučajeva samovolje, nasilja i zlouporabe ovlasti teritorijalnih časnika i pandura, ipak je zatraženo da se o tim problemima očituje tadašnji vojni i civilni upravitelj *Feldmaschal-Lieutenants* grof Wenzel Vetter von Lilienberg.

Vezano uz probleme ustroja i djelovanja teritorijalnih snaga u dubrovačkom okružju, Lilienberg piše opširno izvješće, koji je naručila združena Dvorska kancelarija. Izvješće je, kako se navodi u uvodnome dijelu, zatraženo zbog lošeg ustroja i neprimjerenog ponašanja časnika i općenito pandura, koji su provodili silu nad svojim sumještanima.³⁸ Nakon opće konstatacije stanja teritorijalnih snaga i dosadašnjih poduzetih mjera za njihovo poboljšanje, Lilienberg se konkretno osvrće na prilike u dubrovačkom okružju. Samovolja, prisila, iznuđivanje i slične neprimjerene situacije, ističe Lilienberg, uzrokovane su time što časnici teritorijalnih snaga u dubrovačkom i kotorskom okružju nisu uživali kredibilitet i nisu bili dovoljno autoritativni i naobraženi. Iako im je dopušteno korištenje vojne metode, ipak se nisu dovoljno služili vojnom disciplinom, zbog čega su panduri koji nisu bili plaćeni, pri ophodnji u nekim slučajevima vršili razna iznuđivanja.³⁹ Štoviše, drugdje u pokrajini bilo je još više sličnih samovoljnih postupaka. Probleme samovolje i nediscipline Lilienberg pripisuje nedovoljnoj primijenjenosti vojne stege i discipline na ovaj korpus. Također, u izvješću upozorava na njihov neriješen status u pogledu konačne organizacije i uvođenja službene instrukcije i disciplinskih pravilnika.⁴⁰

Kako je već ranije spomenuto, najmanje slučajeva samovolje, nasilja i zloupotrebe položaja bilo je u dubrovačkom okružju. To potvrđuje i Lilienberg u izvješću iz 1834., u kome kaže da je od njegove nazočnosti u ovoj pokrajini od 1831. do 1834. Vladi pristigla samo jedna pritužba na časnika iz dubrovačkog okružja. Pritužba se odnosila na bivšega soprintendanta iz Slanoga, kasnijega serdara obrovačke serdarije, koji se zvao Ivan Drago. On je zatvorio težaka

³⁸ PSN, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, Statističko-političke i administrativne bilješke, f. 1.

³⁹ PSN, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, Statističko-političke i administrativne bilješke, f. 1.

⁴⁰ PSN, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, Statističko-političke i administrativne bilješke, f. 2.

Maškarića, osumnjičenog zbog odavanja položaja sanitetskog punkta. Serdaru Ivanu Dragu zbog ove je brzopletosti i samovoljnog čina izrečena opomena.⁴¹

Osim navedene pritužbe, u posljednje četiri godine bilo je još nekoliko slučajeva iznuđivanja i nezakonitog prisvajanja materijalnih dobara od strane harambaša i pandura. Tako je izvjesni Antun Perić kod ubiranja državnih taksi (poreza) nezakonito za sebe iz poreza prisvojio 12 kreuzera. S obzirom da je već prije jednom kažnjen zatvorskom kaznom, sada se nad njim provodila kriminalna istraga. Nakon toga je Perić trajno isključen iz teritorijalnih snaga. Drugi podnesak pritužbe upućen je protiv harambaše Miljevića. Njega je pre-tura Slano optužila za iznuđivanje, zbog čega je stavljen pod istragu, ali je navodno oslobođen optužbe. Očito je izvjesni harambaša stvarno nezakonito postupao, budući da je više pandura koji su njemu podređeni stavljeni pod kriminalnu istragu jer su ih podmićivali krijumčari solju. Navedeni su podaci s početka istrage, tako da se ne zna ishod ovoga postupka. Treći slučaj odnosio se na pritužbu protiv harambaše i njegovih stražara (rondara) iz Brgata kod Dubrovnika, koji su za sebe prisvojili deset ovaca.⁴²

Lilienberg kaže da, osim ovih slučajeva, ne zna za ostale, ali da još nije pregledao naloge okružnog ureda i policijske direkcije, tako da ne može donijeti konačni sud.⁴³ Osim što su iznesene primjedbe, bilo je i pohvalnog ponašanja časnika. Tako Lilienberg hvali Francesca Bolisa, soprintendanta u službi pukovnika dubrovačkog okružja, kao odlučna i energična časnika koji je uvelike spriječio razbojničko djelovanje na pograničnom i graničnom teritoriju prema Turskoj. Ističe da na njegov rad dosad nije bilo nikakvih pritužbi.⁴⁴

Iz navedenih primjera dâ se naslutiti koji su najčešći oblici prijestupa ovlasti i samovolje pripadnika teritorijalnih snaga, od visokih časnika, serdara (soprintendanta) do nižih harambaša i običnih pandura. Uglavnom su harambaše i panduri radili manje financijske ili materijalne prijestupe, što potvrđuju i navedeni primjeri. S druge strane, kod viših časnika samovolja se odražavala najčešće u prijestupima ovlasti u upravnom, sudskom pogledu. Raznim mjerama, odredbama i propisima, osobito 30-ih godina, nastojalo se spriječiti zlouporabe položaja. U to vrijeme objavljeno je više propisa koji se odnose na

⁴¹ PSN, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, Statističko-političke i administrativne bilješke, f. 4.

⁴² PSN, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, Statističko-političke i administrativne bilješke, f. 5.

⁴³ PSN, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, Statističko-političke i administrativne bilješke, f. 5.

⁴⁴ PSN, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, Statističko-političke i administrativne bilješke, f. 6.

pripadnike teritorijalnih snaga. Time su se pokušali suzbiti svi neredi, zloupotrebe i prekoračenja ovlasti i na svaki način primjereno kazniti prekršitelje.⁴⁵

Lilienberg je strogoćom, disciplinom i posebnim odredbama pokušao uvesti red u teritorijalnim snagama. Naredio je časnicima da pažljivo prate rad podređenih pripadnika u obavljanju njihovih zadaća. Svaka samovolja, korupcija, iznuđivanje i druge nečasne radnje trebale su biti sankcionirane u skladu sa zadanim odredbama. Iako su se nakon 1832. počele sustavnije provoditi neke konkretne mjere, što je dalo rezultata, izgleda da one ipak nisu bile dovoljne za potpuno zaustavljanje i sprečavanje raznih oblika samovolje, korupcije, iznuđivanja i nezakonitog prisvajanja novčanih i materijalnih dobara.

Zaključak

Iako su u dubrovačkom i kotorskom okružju ustrojene teritorijalne snage, one, čini se, nikada nisu stvarno zaživjele kao u ostaloj Dalmaciji. Od samog početka austrijske uprave tamo su postavljena dva vice-soprintendanta, odnosno serdara, koji više formalno obavljaju određenu im ulogu, bez praktičnog dijela. Ovakav oblik redarstva nikada prije nije postojao u ova dva okružja, a nije postojala ni tradicija djelovanja i ustroja teritorijalnih snaga, kao što je to bio slučaj u ostaloj Dalmaciji. Primjena je bila tim teža što nije postojala obveza služenja u pandurskoj službi, koja je inače drugdje u Dalmaciji regulirana u okviru javne tlake. Osim toga, pandurska služba, koja nije bila plaćena, uz to je bila i osobito pogibeljna, naročito na graničnim dijelovima. Nakon primjene sustava teritorijalnih snaga 1832. u ova dva okružja, one počinju djelovati u svom punom obliku kao u ostaloj pokrajini, osim u sudbenom dijelu. U obavljanju redarstvenih zadaća u cijeloj pokrajini uvelike su participirale redovne vojne snage, naročito u spomenutim okružjima prije, ali i nakon ustrojavanja teritorijalnih snaga. U svakom slučaju, činjenica je da se teritorijalne snage u ova dva okružja ustrojavaju tek 1832., a istovremeno u ostalim dalmatinskim okružjima postoje gotovo tri stoljeća. Osnovni razlozi zašto su teritorijalne snage naknadno ustrojene u ova dva okružja i zašto zapravo nikada nisu zaživjele u punom obliku kao drugdje u Dalmaciji nalazili su se u nepostojanju tradicionalnog čimbenika, neobvezne službe (kao obliku javne

⁴⁵ PSN, sv. 92, god. 1827., fasc. 1, br. 956, Statističko-političke i administrativne bilješke, f. 2.

tlake) te neplaćene i posebno pogibeljne službe. Navedeno je zasigurno morale utjecati na potpunu i stvarnu primjenu teritorijalnih snaga u ova dva okružja.

Prilog 1.

Zapovjedništvo pete i šeste pukovnije dubrovačkog i kotorskog okružja 1848., neposredno pred njihovo ukinuće. (*Manuale provinciale della Dalmazia pell' Anno 1848.*, Zadar 1848: 121-122)

Peta pukovnija - Dubrovačko okružje:	
Ime i čin	Mjesto
Aleksandar Šupuk, serdar u službi pukovnika	Dubrovnik
<i>Serdarije</i>	
Francesco di Fanfogna, doserdar u službi serdara	Korčula
Antun Nakić, doserdar u službi serdara	Gruda
Girolamo Calergi, vicesoprintendant tj. doserdar	Slano
Girolamo de Grazio, vicesoprintendant tj. doserdar	Pelješac

Šesta pukovnija - Kotorsko okružje	
Ime i čin	Mjesto
Andrija Lizza, serdar u službi pukovnika; Pavao Nakić, doserdar dodijeljen pukovniku	Kotor
<i>Serdarije</i>	
Petar Vodopić, soprintendant tj. serdar	Budva
Antun Čelmić (Chielmich), u službi soprintendanta tj. serdar	Herceg Novi
Nikola Kosovac, vicesoprintendant, tj. doserdar	Risan
Grgur Zulić, harambaša građanski	Župa
Baldo Dender, harambaša grad.	Krivošije i Dragalj

Prilog 2.

Prijepis originala iz 1832. o podjeli i izjednačavanju ovlasti soprintendanata i vice-soprintendanata s časnicima teritorijalnih snaga pukovnika, serdara i zamjenika serdara, osim u sudskim ovlastima (HKR, 1832., 2/9, br. 783/316)

Fra alcuni provvedimenti, che il Governo ha trovato opportuno di adottare, onde introdurre un'uniforme sistema di ordine e disciplina nel Corpo della forza territoriale vi è compresa la seguente disposizione, fino a che emanino ulteriori Superiori Deliberazioni nel proposito.

Dal primo di febbrajo p.v. i Soprintendenti Vice-Soprintendenti, e aggiunti Soprintendenti nei fucoli di Ragusa e di fattaro, continuando di Denominarsi in tal guisa, assumono le attribuzioni, competenti e doveri, annessi agli Ufficiali della forza territoriale della Dalmazia di Serdari, e di Vice-Serdari. Viene conservato per ora il numero attuale dei detti Ufficiali, ma colle seguenti denominazioni:

Nel fucolo di Ragusa vi sarà un Soprintendente nella Città di Ragusa, e tre Vice-Soprintendenti nei tre Capi luoghi di Pretura, Ragusa vecchia, Slano, e Curzola. Nel fucolo di fattaro vi sarà un Soprintendente nella Città di fattaro, e quattro aggiunti o Vice-Soprintendenti nelle stazioni di (Belenuovo, Rudua, Lisano e Rappa), conservando però i titoli attuali a que' Ufficiali, che ne sono già investiti. I Soprintendenti residenti a Ragusa e fattaro esercitano le attribuzioni, inerenti ai Colonelli territoriali, e adempiono i rispettivi doveri. Il fucolo di Ragusa formerà il quinto fucolo territoriale della Provincia, e quello di fattaro il sesto.

Si dichiara però, che i Soprintendenti di Ragusa e fattaro non avranno la facoltà di giudicare le questioni fra i Villici nella campagna per risarcimento di Dammicampetri, e per azioni meramente creditorie, dappoichè tali attribuzioni essendo state conservate coll'editto organico del poter giudiziario del 22 Dicembre 1819, unicamente ai Serdari, e Colonelli della forza territoriale contemplati dal Regolamento del 30 Luglio 1814, che si limitava in quell'epoca alla sola Dalmazia, propriamente detta, non furono estese le medesime, ne lo possono essere in ora ai fucoli di Ragusa e fattaro.

**TERRITORIAL FORCES AS THE POLICE
IN THE DISTRICTS OF DUBROVNIK
AND KOTOR UNDER AUSTRIAN RULE**

TADO ORŠOLIĆ

Summary

Upon the establishment of Austrian rule in Dalmatia in 1814, in the districts of Dubrovnik and Kotor territorial forces (*forza territoriale*) were introduced with the purpose of maintaining law and order. Following thorough preparations, their consolidation took place in 1832. Although the rest of Dalmatia had a three centuries-old police tradition, in the district of Dubrovnik it was a novelty.

The article addresses several most relevant issues, as the preparations for the introduction of territorial forces in the districts of Dubrovnik and Kotor, their organisation and activity, certain aspects of inefficiency due to insubordination of officers and pandours and service-related problems. Reasons underlying lesser popularity of the territorial forces in these two districts than elsewhere in Dalmatia should be sought in the absence of police tradition and the voluntary basis of this dangerous and unpaid service.